

римської і візантійської правової спадщини основ для будівництва майбутнього загальноєвропейського правового простору [4, с. 146].

Значення досягнень правових культур держав на теренах континентальної Європи полягає й у тому, що вони справили величезний вплив на розвиток міжнародного права. Тому в перспективі, вважаємо, необхідний розгляд саме цього джерела діалогу правових культур, який перебував у центрі найбільш інтенсивної взаємодії.

Література:

1. Попадинець Г. Правова культура як важливий елемент правової системи України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2014. № 782. С. 123–128.

2. Макєєва О. М. Правова культура як елемент правової системи. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 4. С. 64–67.

3. Русавська О. О. Діалог правових культур: поняття, умови, особливості. *Часопис Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2020. № 2. С. 9–14.

4. Коритко Л. Я. Доктринальні особливості взаємодії правових культур в добу Середньовіччя та Відродження. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2020. № 4. С. 142–146.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-179-4-3>

ОКРЕМІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ДОБОРУ СУДДІВ В УКРАЇНІ

Куліков О. П.

*аспірант кафедри адвокатської майстерності
та міжнародної юридичної практики
Академія адвокатури України
м. Київ, Україна*

Українська судова система часто виступає об'єктом для критики та звинувачень у неефективності, заангажованості та сумнівному професіоналізмі працівників судової системи [1]. Подібна ситуація пояснюється двома основними причинами: першою серед яких – є негативний досвід, що встиг сформуватися у тієї категорії українських громадян, які мали можливість зіткнутися з роботою судової системи. Друга причина – це різке неспівпадіння очікувань на правосуддя тієї

категорії громадян, якій не довелося бути стороною в судовому процесі, з рішеннями, які приймаються судами в гучних і резонансних справах. Таке неспівпадіння між очікуваннями та реаліями правосуддя особливо виразно помічається у випадках, коли мова йдеться про розгляд справ за участю представників правоохоронних органів, політиків або бізнесменів державного чи місцевого рівнів – коли суди захищають інтереси представників влади або великого капіталу [1]. Подібні судові справи та необ'єктивні судові рішення формують узагальнені висновки щодо тотальної неспроможності судової системи здійснювати справедливе судочинство. Хоча подібне узагальнення і містить ознаки крайніх поглядів на питання оцінки правосуддя в Україні, однак ситуація з формуванням ефективних судових інституцій впродовж багатьох років дійсно залишається непростюю.

В чому ж полягають причини невдач створення ефективної системи правосуддя. Основною причиною, яка не дозволяла останні десятиліття провести якісні зміни в системі правосуддя можна вважати відсутність реального оновлення суддівського корпусу, яке мало призвести до його очищення від елементів корупції та зруйнувати існуючі зв'язки між суддями, політиками, бізнесменами чи представниками правоохоронних органів. Проміжні судові реформи (1992, 1994, 2010 роки), які стосувалися інституційних та організаційних змін моделей добору та атестації суддів, виявилися недієвими, оскільки не виключали із процедур добору факторів особистої заінтересованості діючих суддів та суддівського корпоративізму.

У 2016 році після подій Революції Гідності в Україні було запропоновані нові інструменти, які повинні були зруйнувати практику клановості в судовій системі. По-перше, передбачалося проведення суцільної переатестації усіх діючих суддів (первинної кваліфікаційної атестації). По друге, до процедур конкурсного відбору залучалися інститути громадянського суспільства, зокрема було створено Громадську раду доброчесності (ГРД) як допоміжний орган при Вищій кваліфікаційній комісії суддів України (ВККСУ) – комісії до повноважень якої відносилися питання добору кандидатів на посади суддів та проведення атестації діючих суддів [2]. При цьому очікувалося, що ГРД відіграватиме не менш важливу роль ніж сама ВККСУ у процесах добору та атестації суддів. Так, відповідно до положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів» в редакції 2016 року ГРД мала сприяти ВККСУ під час розгляду питань про відповідність суддів (кандидатів на посаду суддів) критеріям професійної етики та доброчесності для цілей кваліфікаційного оцінювання [2].

Натомість за період співпраці ВККСУ та ГРД були відмічені серйозні складнощі. Зокрема, в аналітичному звіті опублікованому окремими членами ГРД у 2019 році, відмічалися труднощі щодо проведення у 2016-2018 роках кваліфікаційного оцінювання суддів, до яких відносилися: проблеми витіснення ГРД з процедури кваліфікаційного оцінювання; присутність конфлікту інтересів між членами ВККСУ та судьями; непрозоре встановлення результатів виконання практичних завдань; відсутність обґрунтувань під час прийняття рішень тощо [3]. Іншим недоліком існуючої процедури оцінювання суддів було те, що ВККСУ могла залишати без уваги висновки ГРД[2]. Це призводило до призначення суддів з сумнівним професійним рівнем або з сумнівною доброчесністю [4]. Зазначене свідчило, що навіть після проведення судової реформи у 2016 році судова система залишалася закритим клубом, в який надзвичайно важко потрапити стороннім особам, здатним її змінити.

У свою чергу світовий, у т.ч. європейський, досвід має приклади розв'язання проблем суддівської монополії на питання добору суддів. Зокрема, в Нідерландах функціонує Національна комісія з відбору суддів, склад якої формують 20 осіб, що в рівній мірі представляють судову гілку та представників різних соціальних секторів (державне управління, бізнес, освіта та наука, юридична професія та прокуратура) [5]. Такий спосіб помітно пом'якшує вплив суддів на процес добору майбутніх колег. Разом з цим, участь у процедурах відбору кандидатів на посаду суддів представників різних професій дозволяє оцінювати професійні та моральні якості кандидатів в більш широкому спектрі незалежних поглядів та думок. В Сполучених Штатах Америки в окремих штатах також діють номінаційні комісії суддів, що добирають кандидатів на посади суддів, та які формуються з представників судової системи та представників громадськості або бізнесу [6].

Отже, вирішення проблеми подолання монопольного права представників судової системи на добір кандидатів на посади суддів та оцінювання діяльності суддів є важливим завданням. Для його виконання необхідно послабити ексклюзивну роль представників судової влади у питаннях добору кандидатів на суддівські посади та оцінки суддів та розділити її з іншими суб'єктами, до числа яких доцільно було включити представників з позасудової системи – зокрема фахівців юридичного напрямку. Якщо розглядати цей варіант як можливий, то найбільш доцільним вбачається включення до складу ВККСУ представників правозахисних організацій. Надання переваги саме цій категорії юристів з поміж інших представників юридичних професій (бізнес-юристів, юристів-науковців чи юристів-викладачів)

пояснюється специфікою роботи правозахисних організацій. Вона побудована на ідеології автентичної, природної необхідності захисту базових прав і свобод людини. Внаслідок чого представники правозахисних організацій менш вразливі фактору меркантилізму, що є особливо важливим в контексті розмов щодо формування професійного та добросовісного корпусу суддів.

Повноцінна участь представників громадянського середовища у конкурсних процедурах з відбору суддів у статусі членів ВККСУ також має й інші переваги. Як показала практика залучення громадських експертів та активістів у якості добровільних членів (на громадських засадах) до роботи державних органів, зазначені особи не завжди сумлінно ставляться до своїх обов'язків [7]. Вони можуть не відвідувати засідання відповідних органів або вчиняти певні дискредитаційні дії, за які не нестимуть відповідальність в силу свого статусу члена на громадських засадах. Дані обставини також повинні враховуватися під час вирішення питання про доцільність збереження діючої моделі співпраці ВККСУ та ГРД або її зміни на нову.

В рамках аналізу дій, які необхідно вчинити для створення нової ефективної системи добору суддів, варто відзначити те, що будь-які зміни в питаннях діяльності ВККСУ можуть стати половинчастими, якщо вони не супроводжуватимуться зміною складу Вищої ради правосуддя (ВРП) (яка була створена у 2016 році на заміну Вищої ради юстиції). До цього нового органу також існує чимало обґрунтованих претензій, зокрема з боку громадянського суспільства. Так, низка антикорупційних організацій Центр протидії корупції та Фондація DEJURE (представники входили до двох складів ГРД) неодноразово вказували на непрозорість і заангажованість дій та рішень ВРП [4]. При цьому надзвичайно важливо звертати увагу на оцінки діяльності ВРП з боку громадських організацій, оскільки вони є елементом суспільного контролю за діяльністю органів та інституцій, що формують судову систему.

Таким чином, за останні десятиріччя законодавство України, що визначало конструкцію системи добору суддів зазнало змін та вдосконалень. Внаслідок проведених реформ вдалося сформувати зразок механізму добору суддів, якій був істотно краще попередніх варіантів, однак і він ще потребує наближення до досконалого вигляду. Поза цим, в контексті проблематики, на яку направлено фокус дослідження, слід зазначити, що на сьогодні чи не найбільш важливим питанням є питання підвищення взаємодії ВККСУ з ГРД. В той же час, аналіз проблем, проведений громадськими експертами, зайвий раз підтвердив важливість більшого залучення громадськості до процедури добору суддів.

Через це, вже найближчим часом слід вирішувати питання щодо підвищення ролі ГРД у цій процедурі. Цілком ймовірним наступним етапом реформ процедури добору суддів може стати входження до складу ВККСУ представників з громадського сектору [8].

Література:

1. Судова реформа і стан судочинства в Україні: оцінки експертів. Центр Разумкова. URL: https://www.razumkov.org.ua/upload/Sudova_reforma_2013_expert.pdf.
2. Закон України «Про судоустрій і статус суддів». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2016. № 31. Ст. 545.
3. Кваліфікаційне оцінювання суддів 2016-2018 рік: проміжні результати (аналітичний звіт) / К. Бутко, Р. Куйбіда, Р. Маселко, М. Серета, Р. Смалюк, Г. Чижик. К., 2019.
4. Реєстр провалів Вищої ради правосуддя. URL: <https://vrpfails.dejure.foundation>.
5. Staatscourant van het Koninkrijk der Nederlanden Regeling Landelijke selectiecommissie rechters (LSR) 2020. URL: <https://www.officielebekendmakingen.nl/stcrt-2020-45201.html>.
6. The O’Connor judicial selection plan. *IAALS*. 2014. URL: <https://iaals.du.edu/projects/o-connor-judicial-selection-plan>.
7. ВРП образилася на міжнародних партнерів. *Юридичний вісник України*. URL: <https://lexinform.com.ua/v-ukraini/vrp-obrazylasya-namizhnarodnyh-partneriv>.
8. Висновок щодо Закону України «Про судоустрій і статус суддів» / Бюро з демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ. Варшава. 2017. № JUD-UKR/298/2017 [RJU/AT]